

Samenwerken aan Riviernatuur

Inspiratieboekje

Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer, provincies
Gelderland, Overijssel en Utrecht en
waterschappen werken samen aan riviernatuur.

Voor de projecten 'Samenwerken aan Riviernatuur' is een uitgebreide beeldbank beschikbaar waar alle partners rechtenvrij gebruik van mogen maken. Wilt u toegang tot de beeldbank, stuur dan een mail naar kina.pijl@rws.nl.

Samenwerken aan riviernatuur

Of we nu werken vanuit de Kader-richtlijn Water, Natura 2000 of de Nadere Uitwerking Rivierengebied (NURG), feit is dat we gedeelde belangen hebben: schoon en gezond water in onze rivieren en beken en een verbinding tussen natuurgebieden zodat een robuust netwerk ontstaat. Duurzame gebiedsontwikkeling dus, waarin we zoeken naar de juiste balans tussen de kwaliteiten - het DNA - van een gebied. Zodat onze werkzaamheden ervoor zorgen dat riviergebonden natuur zoals vissen, zoogdieren, reptielen, vogels en diverse plantensoorten zich (weer) thuis gaan voelen.

Elkaar maximaal versterken

Onze ambities hebben baat bij een integrale visie en aanpak op inrichting, aanleg, onderhoud en beheer. Net zoals de natuur zich verbindt, zijn we ook in Oost-Nederland als gezamenlijke riviernatuur-beheerders in de koepel Samenwerken aan Riviernatuur een concrete en zichtbare verbinding aangegaan. Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer, provincies Gelderland, Overijssel en Utrecht en de diverse waterschappen werkten al langer samen aan riviernatuur, maar vanaf dit jaar kijken we meer expliciet naar de balans tussen de

inbreng, kwaliteiten en de synergie in de gezamenlijke opgaven. Ieder zit erin met eigen specifieke kennis en expertise. Samenwerken gaat namelijk niet vanzelf, het is een blijvende zoektocht naar hoe de eigen kernwaarden onderling maximaal kunnen worden versterkt. Niet alleen voor onszelf, maar ook om naar onze omgeving het beste resultaat neer te zetten.

Thuis voelen

De manier waarop we onze inspanningen naar buiten toe communiceren, is voor ieder project maatwerk. We hebben immers met elkaar verschillende samenwerkingsvormen afgesproken. Het label 'Samenwerken aan Riviernatuur' biedt een mooie oplossing vanuit een neutrale, open stijl zodat iedere organisatie zich thuis voelt in de samenwerking. Thuis voelen, dat is eigenlijk wel de rode draad in mijn verhaal. Ik zie dieren en planten graag in hun natuurlijke habitat floreren, ik zie onze mensen graag hun talenten inzetten in logische samenwerkingsverbanden waarin het gaat om de plus van het belang van de ander op het eigen werk.

Jos van Hees, Directeur
Netwerkontwikkeling Rijkswaterstaat
Oost-Nederland

“De uitgevoerde projecten in en langs de rivier hebben succes. Wat begon met het plan Ooievaar in de Blauwe Kamer ten oosten van Rhenen, is door onderzoekers nauwgezet gevolgd. Voor vogels en zoogdieren heeft die nieuwe aanpak heel goed gewerkt. Samen met de verbeterde waterkwaliteit is de waternatuur er enorm op vooruit gegaan. Daar willen wij in Utrecht graag mee door gaan. Ten westen van de gemeente Rhenen zijn we, met de gemeente en stichting Utrechts Landschap, nu ook inrichtingsplannen aan het maken. Ik kijk uit naar de prachtige resultaten die ook hier vast en zeker geboekt gaan worden.”

Bart Krol, gedeputeerde provincie Utrecht

“Natuur en water zijn aan elkaar verbonden in deltaland Nederland. Staatsbosbeheer zet zijn kennis en ervaring in het beheer van de vele natuurtherreinen langs de rivieren graag in voor kwalitatief goede inrichtingsprojecten, met oog voor waterveiligheid en waterkwaliteitsopgaven. We zien graag grote robuuste natuurgebieden functioneren. Dan is er ruimte voor natuurlijke processen met hoge biodiversiteit. En uiteraard ruimte voor mensen om die riviernatuur te beleven en te benutten. Een duurzame inrichting van kwaliteit betekent ook duurzaam beheer. Ook dat is maatschappelijk belangrijk. Samenwerken levert riviernatuur op dat meer is dan de som der delen.”

Piet Winterman, programmadirecteur Deltanatuur Staatsbosbeheer

“Water en riviernatuur houden niet op bij de grens. Klimaatverandering maakt dit nog uitdagender. Hiervoor moeten we de krachten bundelen om de energietransitie te versnellen. Naast een energietransitie, zie ik ook een transitie voor het waterbeheer. Geen problemen afwentelen, maar samen werken aan oplossingen die echt integraal zijn. Elkaar de ruimte geven om kansen te benutten. Bijvoorbeeld door waterdoelen te koppelen aan recreatie of natuurbeleving. Of nieuwe verbindingen aan te gaan met partners in de regio. Dáár zit de kennis, betrokkenheid en bevoegdheid van het gebied. Water raakt ons tenslotte allemaal; water verbindt.”

Hein Pieper, dijkgraaf Waterschap Rijn en IJssel

“Rijk, provincie, waterschappen, gemeenten en eigenaren werken aan opgaven langs de grote rivieren. Naast hoogwaterbescherming, natuur en waterkwaliteit gaat het bijvoorbeeld om hergebruik van leegstaande terreinen. Ik ben overtuigd van de meerwaarde als we die opgaven in samenwerking en samenhang aanvliegen. En wat zou het mooi zijn als we onze beschikbare middelen bij elkaar voegen zodat we meer mogelijk maken dan de som der delen. Ik maak me sterk voor zo’n vorm van samenwerking.”

Josan Meijers, gedeputeerde provincie Gelderland

“Daar waar waterkwaliteit wordt verbeterd in de rivier, beïnvloedt dat ook in positieve zin de kwaliteit in ons regionale watersysteem. Natuur en ecologie hebben grote invloed op de waterkwaliteit.”

Mathieu Gremmen, Heemraad Waterschap Rivierenland

“Bij het realiseren van nieuwe natuur of het versterken van bestaande natuur is samenwerking essentieel: tussen overheden, waterschappen, belangenorganisaties, ondernemers en inwoners in een gebied. Samen kunnen we de natuur versterken en tegelijkertijd ruimte creëren voor economische ontwikkeling. Bijvoorbeeld in het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht. In dit gebied werken we nauw samen met onder andere de terreinbeherende organisaties, LTO Noord, waterschap Drents Overijsselse Delta. Ook Rijkswaterstaat is één van die partners. Zij staan aan de lat voor een flinke KRW-opgave in dat gebied. Door de krachten te bundelen, maken we optimaal gebruik van ieders kennis en ervaring en zorgen we voor een effectieve uitvoering van de maatregelen, die voor Natura 2000 én de KRW. In Overijssel werkt samen écht beter.”

Hester Maj, gedeputeerde provincie Overijssel

Komende jaren zal het aantal gezamenlijke projecten groeien. Projecten die inmiddels zijn gestart of op de planning staan zijn:

- **Loenense Buitenpolder:** Rijkswaterstaat en Staatsbosbeheer
- **Vispassages Kandia** (incl. beekmonding), Doesburg en Dierense hank: Rijkswaterstaat en Waterschap Rijn & IJssel
- **Salmsteke:** Provincie Utrecht, Rijkswaterstaat, recreatieschap Stichtse Groenlanden, Hoogheemraadschap De

Stichtse Rijnlanden, Staatsbosbeheer, gemeente Lopik

- **Zwarte Water:** provincie Overijssel en Rijkswaterstaat
- **Uiterwaarden Wamel Dreumel en Heerewarden:** provincie Gelderland, Rijkswaterstaat en Staatsbosbeheer
- **Cortenoever:** provincie Gelderland en Rijkswaterstaat
- **Uiterwaarden Nederrijn (Palmerwaard, Elster Buitenwaard en Lunenburgerwaard):** provincie Utrecht en Rijkswaterstaat

Samenwerken aan Riviernatuur: Kaderrichtlijn Water

Een goede waterkwaliteit is belangrijk, daarom is sinds 2000 de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) van kracht. Daarin zijn afspraken gemaakt die ervoor moeten zorgen dat uiterlijk in 2027 het water in alle Europese landen voldoende schoon (chemisch op orde) en gezond (ecologisch in evenwicht) is. Maatregelen die we nemen zijn: het aanleggen van nevengeulen, aantakken van strangen, verlagen van uiterwaarden, aanleggen van natuurvriendelijke oevers, verbeteren van beekmondingen, plaatsen van rivierhout en saneren van waterbodems.

Nevengeulen en strangen

Rivieren zonder nevengeulen kun je vergelijken met snelwegen zonder parkeerplaatsen en tankstations. Sterke en snelle vissen redden zich wel, maar de jonge dieren en de organismen van rustig water overleven het niet. Eén hoofdstroom zonder zijgeulen is biologisch gezien erg beperkt. De hoofdstroom is de slagader; het netwerk van nevengeulen de aders en haarvaten en samen zorgen ze voor de explosie van leven. De aanleg van nevengeulen speelt in die zin een cruciale rol in het ecologische herstel van de rivier.

(bron: ARK Natuurontwikkeling)

Dood rivierhout

Dood hout onder water hoort van nature in Nederland thuis. Op en rond dit hout vinden diverse soorten insecten en vissen hun leefgebied. Het rivierhout staat aan de basis van de voedselketen van het leven in de rivier. Ongewervelde diertjes vestigen zich op het hout en filteren de zwevende algen uit het langstromende water. Zo komen voedingsstoffen beschikbaar voor dieren hoger op in de voedselketen zoals vissen, reigers, aalscholvers, visarenden en de otter.

Meer inspiratie?

arknatuurontwikkeling.nl
Kaderrichtlijn Water op rijkswaterstaat.nl
rijkswaterstaat.nl/rivierhout

Samenwerken aan Riviernatuur: Natura 2000

Meer inspiratie?

gelderland.nl/naturaz000
overijssel.nl/naturaz000
Natura 2000 op
provincie-utrecht.nl

Natura 2000 is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden. De biodiversiteit in Europa gaat al jaren achteruit. Bescherming van flora en fauna is daarom een belangrijke prioriteit. Doelstelling is dat het verlies aan soorten planten en dieren in 2020 is gestopt en zo veel mogelijk hersteld.

In Nederland liggen in totaal 162 Natura 2000-gebieden. Veel Natura 2000-doelen zijn afhankelijk van de kwaliteit van het water in het gebied. De meeste uiterwaarden liggen in Natura 2000-gebieden.

Programma Aanpak Stikstof

Al jaren is er in Natura 2000-gebieden een overschot aan stikstof (ammoniak en stikstofoxiden). Dat komt bijvoorbeeld door mest van landbouwbedrijven. En door uitstoot van industrie en auto's. Dit is schadelijk voor de natuur. De Programma Aanpak Stikstof (PAS) voorziet voor elk Natura 2000-gebied ecologische herstelmaatregelen om de effecten van stikstof op natuur te verminderen. Meer informatie op pas.naturaz000.nl

Gelders Natuurnetwerk

Met de aanleg van nieuwe natuur worden verschillende bestaande natuurgebieden met elkaar verbonden. Wat voor soort natuur waar moet komen staat in het Natuurbeheerplan 2017. De provincie Gelderland wil 5.300 hectare nieuwe natuur ontwikkelen. Soms moet daarvoor landbouwgrond omgevormd worden tot natuur. Meer informatie op gelderland.nl/natuurbeheerplan

Samenwerken aan Riviernatuur: vismigratie

Een gevarieerde en gezonde visstand is belangrijk. Het draagt bij aan een evenwichtig leefmilieu voor planten en dieren, waarbij voedselaanbod en -verbruik met elkaar in evenwicht zijn. En dat komt de waterkwaliteit ten goede.

Als in het voorjaar de watertemperatuur boven de 10 graden Celcius stijgt krijgen de eerste vissen zin om te paaien. Ze gaan op zoek naar geschikte paaigronden. Dit zijn meestal relatief ondiepe plekken met stromend en helder water en een bodem met grint en/of stenen. Deze gronden vind je veel bij de bron van beken. Daarom zwemmen de vissen tijdens de paaitrek tegen de stroom in. Tijdens hun tocht komen vissen veel barrières tegen, zoals

stuwen, sluizen en gemalen. Vispassages zorgen ervoor dat vissen zo'n barrière kunnen passeren en stapsgewijs om een stuw of gemaal heen zwemmen.

Meer inspiratie?

waterschaprivierenland.nl
waterschaprijnenijssel.nl
vallei-veluwe.nl

SMART RIVERS, een manier van denken en doen in de riviernatuur

Wim Lammers, programmamanager Deltanatuur: “Natuur en water zijn aan elkaar verbonden in deltaland Nederland. Staatsbosbeheer draagt met zijn programma Deltanatuur er aan bij om in de Nederlandse delta, in en aansluitend aan de rijkswateren, dus ook de rivieren, grote aaneengesloten robuuste natuurgebieden te laten functioneren. We streven daarbij naar ruimte voor dynamische natuurlijke processen, hoge biodiversiteit, grote belevingswaarde en duurzame benutting van gebieden, rekening houdend met waterveiligheid en waterkwaliteit. Staatsbosbeheer zet zijn kennis, ervaring en het beheer van de vele natuurterreinen in om (inter)nationale en provinciale natuurdoelen te realiseren.”

Het gedachtegoed van Smart Rivers en de concepten die door dit platform ontwikkeld zijn, kan helpen bij het ontwikkelen van riviernatuur. Staatsbosbeheer deelt deze manier van kijken naar inrichtingsvraagstukken in de riviernatuur graag met de samenwerkingspartners.

Smart Rivers

Smart Rivers gaat bij inrichtingsprincipes uit van het DNA van de rivier. Smart Rivers biedt oplossingen voor de veiligheid en kwaliteit in het rivierengebied van de toekomst. Per riviertak zijn de systeemkenmerken en unieke inrichtingsstructuren helder beschreven en verbeeld. Smart Rivers is een platform van ervaren en deskundige rivierecologen uit heel Nederland met uitgebreide kennis van en ervaring met

inrichtingsprojecten in het rivierengebied. Deze ervaring zet het platform in om ondersteuning te bieden aan realistische en kwalitatief betere planvorming in het Deltaprogramma.

De waterkwaliteitsopgaven vanuit de Kaderrichtlijn Water bieden volop kansen voor vergroting van biodiversiteit en voor de belevingswaarden van riviernatuur. Door KRW-maatregelen goed aan te laten sluiten bij het DNA van de rivier, dus de systeemkenmerken en unieke eigenschappen van de rivier(traject), ontstaat meer ruimte voor natuurlijke processen. Redenerend vanuit het DNA van de rivier passen bijvoorbeeld niet aangetakte rivierkwelgeulen goed in het kronkelwaardenlandschap van de zuidelijke IJssel. Terwijl stromende geulen

juist karakteristiek zijn langs de noordelijke IJssel. Aansluiten bij systeemkenmerken en unieke eigenschappen levert gebieden op die soortenrijker worden en duurzamer zijn ingericht. En, niet onbelangrijk, dus ook duurzaam beheerd kunnen worden.

Procesaanpak

Smart Rivers beschrijft het totale proces van verkenning tot en met beheer als een ‘estafette’. Een proces waarin in opeenvolgende fasen door verschillende spelers

diverse bouwstenen worden geleverd en doorgegeven. Uitgangspunten en eisen voor de beoogde kwaliteit worden aan de voorkant van het proces gezamenlijk met betrokken partners uitgewerkt en vastgesteld. Met in elke fase van het (gebieds) proces regie op en besluitvorming over de nagestreefde kwaliteit. Van projectopdracht tot en met beheer samenwerken vanuit heldere, inspirerende en afrekenbare kwaliteitsdoelen in de riviernatuur.

Meer inspiratie?

Kijk op smarrivers.nl over wat het platform kan bieden en naar de uitwerkingen per rivier.

“Teamwork is een keuze”

Melvin Redeker is avonturier. Hij beklimt 's werelds hoogste bergen en duikt in de diepste oceanen. Als geen ander moet hij vertrouwen op een team. In zijn geval is dat immers een kwestie van leven en dood. In zijn jarenlange carrière heeft hij ervaren tot welke geweldige prestaties een goed team kan komen.

“In veel organisaties zijn werknemers, managers en complete afdelingen in een concurrentiestrijd verwickeld. De energie en tijd die dit kost zou veel beter gebruikt kunnen worden voor het tot stand brengen van innovatie, voor het verlenen van service aan elkaar en voor het realiseren van de bedrijfsdoelstellingen.”

Melvin Redeker sprak op 9 november in Kasteel Doornenburg een zaal vol bestuurders en medewerkers van Rijkswaterstaat, provincies Gelderland, Overijssel en Utrecht, Staatsbosbeheer en waterschappen toe.

TIP:

Maak van vrienden of collega's je coach. Vraag aan het eind van iedere week aan een collega feedback op je functioneren. Kies iedere week een verbeterpunt en werk daar aan.

Meer weten

over succesvol samenwerken?
Check melvinrederker.nl

1

Investeer in goede werkrelaties

Het komt vaak voor dat collega's alleen nog contact hebben via de e-mail of de telefoon. Moderne communicatiemiddelen en social media zijn mijns inziens perfect als je elkaar ook wel eens face-to-face ziet. Investeer in goede werkrelaties. Loop eens naar dat andere bureau. Maak eens een lunchafspraak! Zorg dat je elkaar zo af en toe recht in de ogen kunt kijken.

2

Creëer interdependent teams

De teamleden weten dat ze wederzijds afhankelijk zijn voor het resultaat. Er is geen concurrentie binnen het team maar je creëert juist synergie door gebruik te maken van de kennis en ervaring die in het team aanwezig is. Het hele team staat op de top, of niemand haalt de top.

3

Stel een motiverend doel

Een open deur: zorg dat alle teamleden duidelijk weten wat het gemeenschappelijke doel is. En zorg er voor dat iedereen zich hierin kan terugvinden. De teamleden moeten zich bewust zijn van het belang en de relevantie van hun persoonlijke inbreng om dit doel te bereiken. Een grote valkuil waar heel veel managers in trappen: stel je doelstelling op in cijfers. Cijfers motiveren niet. Cijfers zijn bedoeld als meetinstrument, niet om medewerkers te inspireren. Ben je ooit iemand tegen gekomen die door het vuur ging voor cijfers? Ik niet.

4

Vermijd de afrekencultuur

Bij innovatie, pionieren en succes hoort ook mislukking. Medewerkers moeten zich veilig voelen. Pas als je je veilig voelt, durf je grenzen te verleggen. De afrekencultuur drukt iedereen in een strak keurslijf dat erop is gericht om niet in de fout te gaan. Het resultaat is dat de middelmaat de norm wordt. Het is desastreus voor een organisatie die het maximale uit zijn medewerkers wil halen. Probeer mislukkingen positief te zien en gebruik deze als leermoment. Bespreek in open dialoog wat de mogelijke oorzaken zijn.

5

Teamcoaching

Topsporters gebruiken de kennis van trainers, coaches en begeleiders om fysiek, emotioneel, mentaal en spiritueel zo fit mogelijk te worden.

- Fysiek zodat medewerkers gezond en energiek blijven
- Emotioneel zodat het team sociaal sterk staat en elkaar helpt waar nodig. Training op emotioneel niveau maakt mensen weerbaar en helpt ze om te gaan met moeilijke omstandigheden en tegenslagen
- Mentaal zodat teamleden effectief presteren wanneer het echt van hen verwacht wordt en ze met deze druk kunnen omgaan (bv. als projectresultaten niet verlopen zoals verwacht of de condities waarbinnen het project uitgevoerd wordt zijn niet optimaal)
- Spiritueel zodat iedereen achter het doel blijft staan. Waar doe je het allemaal voor? De bron van je motivatie. Nee, dat zijn geen cijfers en spreadsheets.

Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Milieu

provincie
Gelderland

provincie Overijssel

PROVINCIE UTRECHT

Waterschap Rijn en IJssel
water en land samen (1998-2018)

Waterschap
Rivierenland